

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Komende met de wolken

(Handelingen 1 vers 11)

Veertig dagen lang is de Here Jezus aan Zijn discipelen verschenen, tot hen sprekende over al wat het Koninkrijk Gods betreft. Uit al die gesprekken is ons één vraag overgeleverd; een brandende vraag voor de discipelen: Here, herstelt Gij in deze tijd het koningschap voor Israël? Deze vraag mag dan ongepast zijn (het is niet uw zaak...) maar deze vraag kwam niet uit de lucht vallen. Er blijkt juist een heel serieus ingaan op wat de Here Christus Zelf aan de orde stelde uit. Het Koningschap – dat is de allesbeheersende zaak in dit gedeelte.

Komende met de wolken – deze uitdrukking past goed bij wat in vs 11 staat: dan komt de Zoon des Mensen naar de aarde om in koninklijke waardigheid voor eeuwig de heerschappij te oefenen.

Een blik in de concordantie laat zien dat deze dikwijls in het NT voorkomende uitdrukking oorspronkelijk uit Daniël 7 komt. Het in dat hoofdstuk weergegeven visioen heeft als centraal moment het komen van een mensenzoon op de wolken van de hemel.

Nauwkeurig lezen wat daar staat brengt iets merkwaardigs aan het licht.

In Daniël 7 moeten we niet allereerst denken aan een beweging vanuit de hemel naar de aarde toe, maar juist van de aarde naar de hemel toe. Een mensenzoon mag opklimmen tot de HEERE God, naderen tot God de Allerhoogste, en ontvangt dan de heerschappij, eer en koninklijke waardigheid. Het Nieuwe Testament laat zien dat dit betrekking heeft op de mensenzoon Jezus Christus, de Zoon des Mensen. Wanneer deze Jezus Christus ten hemel vaart, dan wordt werkelijkheid wat Daniël gezien heeft. De hemelvaart is Zijn komen met de wolken van de hemel.

Maar: heeft het 'komende met de wolken van de hemel' dan geen betrekking op het eind der tijden? Hebben we geen komen op de wolken meer te verwachten? Is het allemaal verleden tijd?

DOOR
W. BORGdorff
DOORN

We zullen meer oog moeten hebben voor de manier waarop in de Bijbel over belofte en vervulling wordt gesproken.

Als voorbeeld noemen we Jesaja 65. Daar lezen we dat de profeet Jesaja aan de in Babel verkerende ballingen moet verkondigen dat de HEERE God Zijn volk zal zuiveren en redden; Hij zal Zijn volk ziften als de tarwe en het overblijfsel terugbrengen naar Jeruzalem. Concreet gaat het daar dus om de belofte van terugkeer uit de ballingschap naar het land der vaders. We weten dat het inderdaad tot die terugkeer gekomen is. In het jaar 538 voor Chr. ten tijde van de Perzische koning Cyrus (= Kores). De belofte is toen in vervulling gegaan. Echter: je kunt de indruk krijgen dat de vervulling heel wat magerder is dan de belofte: in de toezegging van heil klonken zeer indrukwekkende woorden: Zie Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; aan wat vroeger was zal niet gedacht worden... (65 vs 17 vv.). De vraag is nu: was de gedane belofte te breed – of zullen we moeten zeggen dat de vervulling in Kores' dagen maar zeer ten dele was? Noch het een noch het ander. Dat ze mocht

ten terugkeren uit het land der ballingschap wordt gezien als het begin van een totaal nieuwe tijd.

Nu ze weer mogen wonen in Jeruzalem is er weer zicht op het nieuwe rijk van God. De komst van Gods nieuwe rijk op aarde is niet los te maken van de terugkeer uit Babel – en dáárom wordt die terugkeer in de profetie geschilderd als de komst van dat nieuwe rijk met kosmische afmetingen!

—☆—

Zo lezen we dat ook bij de hemelvaart. De hemelvaart is vervulling van het profetisch visioen van Daniël 7. Wanneer bij Daniël de komst met de wolken direkt inhoudt dat het eeuwigdurend koningschap een feit wordt in hemel en op aarde – dan zien we daarvan de vervulling bij de hemelvaart. We zeggen dan niet: van dat koningschap zien we niets bij de hemelvaart... niets wijst op een totale omwenteling in de heerschappij; integendeel: we herkennen in de hemelvaart de indringende boodschap van Gods kant: het koningschap is nu aan de Zoon des Mensen! Zijn rijk breekt zich baan in onze werkelijkheid.

De hemelvaart is geen vlucht uit de werkelijkheid – juist niet! Zijn hemelvaart, Zijn komen

Inhoud

- 145 Ds W. Borgdorff,
Komende met de wolken
- 146 Drs H. de Jong,
Tussen fundamentalisme
en modernisme
- 147 Drs P. J. van Kampen,
Eens of steeds opnieuw?
IIa Het Oosten
- 147 Ds A. H. Algra,
Pastorale Notities
- 149 D. W. L. Milo,
Nationale economie in
de jaren dertig
- 150 Prof. dr A. Troost,
Christelijke euthanasie
(2 - slot)
- 150 E. IJskes-Kooger,
Pinksteren (gedicht)

met de wolken des hemels, is net als het komen van God, zoals we dat keer op keer in het Oude Testament tegenkomen, een tehulp komen, of ook: een ten oordeel komen, om de weg naar de toekomst weer open te leggen.

—☆—

In Handelingen 1 wordt het gesprek over het Koninkrijk Gods niet plotseling afgebroken door de hemelvaart; de hemelvaart is juist een teken dat Gods Koninkrijk gegarandeerd komt.

Jaarvergadering „Opbouw”

De jaarvergadering van de Persvereniging „Opbouw” wordt gehouden op **ZATERDAG 24 MEI** a.s. in de Jeruzalemkerk te Utrecht. De vergadering begint te 10.30 uur. De kerk is open vanaf 10.00, zodat u voor de aanvang der vergadering nog 'n kopje koffie kunt drinken.

In de morgenvergadering, die voor ieder toegankelijk is, zal drs W. G. Rietkerk spreken over het onderwerp „Christelijke toekomstverwachting”.

Het Bestuur

Tussen fundamentalisme en modernisme

Onlangs in het nummer van 11 april van ons blad heeft er een meervoudig optreden aangekondigd gestaan van mevrouw dr E. Linnemann, een bekende theologe die voorheen Nieuwe Testament heeft gedoceerd aan enkele universiteiten in de Duitse Bondsrepubliek. Generaties van Duitse predikanten heeft zij mede-opgeleid in bijbel-kritische zin. Maar daar heeft zij zich nu van bekeerd. Publiek legt ze daarvan getuigenis af en voor dat doel was ze ook naar ons land gekomen. Ik heb haar in Amsterdam aan de V.U. mogen beluisteren, maar ze is wel op een stuk of vijf plaatsen opgetreden. Bij ons in Amsterdam trok ze behoorlijk wat belangstelling met een verhaal dat bepaald niet smeug genoemd kan worden. Het zware Duits waarvoor wij niet altijd terecht het woord 'gründlich' gebruiken moet vele niet-akademisch gevormden moeite hebben bereid. Pas na de pauze werd het leuk, vooral toen iemand haar vroeg naar haar levensloop. Toen kwam ze in al haar charme naar voren: een vrouw om van te houden, een warm getuige en een herkenbare christen.

Waardering en twijfel

Toch ging ik die avond niet helemaal overtuigd naar huis. Zeker, het had mij zeer goed gedaan deze geleerde dame op te horen komen voor de wonderen waarvan de Heilige Schrift ons bericht doet. Haar protest tegen de heerszucht van het redenerend verstand dat Gods openbaring aan de wetten van het menselijke denken onderwerpt - het verwarmde mijn hart. Opnieuw wist ik weer hoe het niet moet met de uitleg van de Bijbel. Twijfels echter behield ik ten aanzien van de vraag hoe dan wel. Het Nieuwe Testament en trouwens de gehele Bijbel doen hun verhaal toch anders dan een kranten-bericht. De Evangelies bijvoorbeeld zijn composities die een eigen werkelijkheidsvoorstelling hebben. Ga je daarmee om als met een kranten-bericht dan kom je in moeilijkheden. Je stelt jezelf dan voor de noodzaak om allerlei oneffenheden op een gewrongen wijze weg te praten. En dat doet aan de majesteit van het Woord geen goed.

Een vraag

Ik heb mevrouw Linnemann daarover een vraag gesteld. Ik vroeg haar naar het eigen karakter van de bijbelse werkelijkheidsbeschrijving en ik deed dat aan de hand van een voorbeeld. Dat van de tempelreiniging waarover alle vier de Evangelies ons vertellen. Het eigenaardige van dit verhaal is evenwel dat terwijl Matteüs, Markus en Lukas deze gebeurtenis plaatsen aan de vooravond van de lijdensgeschiedenis, Johannes er zijn vertelling bijna mee begint. Wij komen bij hem de tempelreiniging al

DOOR
H. DE JONG
AMSTERDAM

in hoofdstuk 2 van zijn Evangelie tegen. De oudere bijbeluitleg sprak daarom van twee tempelreinigingen. Maar kan dat eigenlijk wel? Hoe moet je je dat voorstellen? De tempelreiniging is een echte teken daad van de Here Jezus geweest. Leende zich die teken daad wel tot herhaling? Zou niet juist de herhaling, het nog eens doen, die daad niet betekenisloos maken? De Heiland wilde door een uiterst ongebruikelijk optreden de aandacht vestigen op de ontwijding van de tempel, maar wat nu toch als de mensen na een tweede keer zouden zeggen: o ja, Hij weer! Is het daarom bij deze geschiedenis van de tempelreiniging niet beter je af te vragen of je hier soms stuit op compositie-verschillen tussen de evangelisten onderling?

Verslag of compositie?

Kompositie-verschillen. Het is in de bijbeluitleg al lang bekend (en daar wordt ook met vrucht mee gewerkt) dat de evangelisten ieder met zijn geschrift een eigen doel hebben nagestreefd. Is nu de gedachte al te vermetel dat zij terwille van dat doel de feiten die ze wilden vertellen gerangschikt hebben om zo aan hun boodschap meer slagkracht te verlenen? Natuurlijk, globaal hebben zij zich aan het historische verloop moeten houden. Geen van de vier vertelt het evangelie achterstevoren. Maar

in bijzonderheden? Hebben zij zo strak als een historicus dat doet aan de leiband van de geschiedkundige volgorde gelopen? De historicus is een dienaar van die volgorde. Is een evangelist dat ook? Is de Heilige Geest dat ook? Moet je zeggen dat de Bijbel de geschiedenis **beschrijft** of is het veel eerder zo dat de Bijbel de geschiedenis **gebruikt**? Voor zijn doel: de verkondiging van het heilsplan in Christus? Het zou wel eens kunnen zijn dat wij in het verleden geleerd hebben zo sterk historisch te denken dat de geschiedkundige volgorde onze enge meester is als wij ons zetten tot het weergeven van feiten. Maar, om het met een variant op een bekende slogan te zeggen: alles is (op een bepaald moment) geschiedenis, maar geschiedenis is niet alles. Ik wil zeggen: dat angstvallig lopen aan de leiband van het 'toen-en-toen-en-toen' lijkt niet zo bijbels als voorheen wel eens gedacht is. (Zou het een erfenis van het oude Rationalisme kunnen zijn?) En de mogelijkheid moet overwogen worden dat aan de bijbelschrijvers vanwege het ontbreken van die angstvalligheid een zekere compositie-vrijheid gelaten is geweest.

Geen openheid voor echte vragen

Wel, het waren deze dingen die ik op die avond aan de V.U. aan mevrouw Linnemann heb voorgelegd. Ik had natuurlijk ook een ander voorbeeld dan dat van de tempelreiniging kunnen kiezen, maar ik verbeeld me dat dit er een is dat iedere bijbellezer kan aanspreken. Ik was benieuwd naar het antwoord en naar de bijdrage die de hoogleraar aan het opgeworpen probleem zou kunnen geven. Juist nu zij zo duidelijk dat dogmatische vooroordeel van de bijbel-kritische wetenschap bleek afgelegd te hebben, hoopte ik bij haar een openheid voor echte vragen aan te treffen. Helaas, dat viel tegen. Mevrouw Linnemann praatte het probleem geheel weg. Er konden best twee reinigingen geweest zijn. Nieuwe argumenten daarvoor kwamen niet ter sprake en op het door mij genoemde: onwaarschijnlijk die herhaling vanwege de aard van de handeling, werd niet ingegaan. En dat ik deze gebeurtenis als voorbeeld van een breder verschijnsel had genoemd, leek haar te zijn ontgaan. Maar goed, mijn Duits is ook niet feilloos, zullen we maar zeggen. Haar op dit punt horende dacht ik: in één opzicht, mevrouw, bent U niet veranderd en dat

betreft 'het gemak waarmee...'. Het gemak waarmee U eerder wonderen in de kachel stopte is hetzelfde als waarmee U nu echte vragen van tafel veegt en moeilijkheden wegverklaart. Mevrouw Linnemann was fundamentalist geworden. Geschrokken van de 'resultaten' van de moderne kritische bijbelwetenschap had ze voetstoots een standpunt van drie eeuwen geleden ingenomen. In die schrik was ze voor mij herkenbaar, in haar oplossing niet.

Wie helpt?

En zo heeft die avond mij opnieuw de overtuiging bijgebracht dat het fundamentalisme ons geen echte hulp kan bieden tegen het modernisme. Het fundamentalistische nee tegen het modernisme kunnen we bijvallen en meer dan dat: het verenigt ons op een diep niveau. Maar als het gaat om de vraag: hoe dan wel?, dan staat de verantwoorde bijbeluitleg toch tamelijk eenzaam tussen modernisme en fundamentalisme in. Niet dat er dan echte geloofsverschillen met de fundamentalisten opduiken. (En dat is de reden waarom je bij tijd en wijlen getroost zegt: ach, laat maar zitten.) Maar soms denk ik: zal de volgende generatie nog begrip kunnen opbrengen voor de gewrongenheden van het fundamentalisme of zal ze tot de ontdekking komen dat daarin toch meer de menselijke spitsvondigheid schittert dan het gezag van Gods Woord? En wie behoedt haar dan voor de schijnbaar zo voor de hand liggende konklusie dat het geloof van de moderne theologie of de theologie van het oude geloof lood om oud ijzer is? En wat zou dat jammer zijn!

Ik heb zelf in een comité van aanbeveling voor het optreden van mevrouw Linnemann gezeten. Ik wil zeggen dat ik daar geen spijt van heb. Want ondanks het gevoel van onbevredigdheid op het genoemde punt denk ik toch met innerlijke warmte aan deze christenvrouw terug. Toch vraag ik haar uit de verte: zou juist U het fundamentalisme niet wat meer kunnen helpen? Van bepaalde onhoudbaarheden af kunnen helpen, bijvoorbeeld?

DE ADMINISTRATIE
IS GESLOTEN
TOT 15 MEI

Eens of steeds opnieuw?

Ila. Het Oosten

Zoals de mens oude kleren uittrekt en nieuwe aandoet, zo legt de ziel die van het lichaam is losgekomen oude lichamen terzijde om nieuwe aan te doen.

Bhagavad Gita II, 22

Zowel ik als gij zijn door vele geboorten heengegaan; de mijne zijn mij bekend, maar gij kent niet de uwe.

*Krisjna tegen Arjoena
Bhagavad Gita IV, 5*

Cirkelgang

In mijn editie van de Bhagavad Gita, ¹⁾ een van de gewijde geschriften van de Hindoes, staat een plaat die de levensstadia van de mens voorstelt. Een kind wordt geboren, groeit op; jeugd, middelbare leeftijd, ouderdom, dood - en dan een „ziel” die van het lichaam van de gestorvene wegvliegt, naar het embryo toe.

Het zal de lezer duidelijk zijn dat je zoiets moeilijk kan tekenen, als er niet een soort cirkel wordt gevormd en dat is ook inderdaad het geval.

Wat je ook van reïncarnatie zeggen kan - en er zijn diverse vormen, zoals nog blijken zal - in elk geval worden al die zienswijzen gekenmerkt door een **cyclische visie**. Het leven - de levens - vormt een keten, een kringloop, bijna eindeloos. Met name de godsdiensten van het Oosten, het Hindoeïsme en het Boeddhisme, hebben - ondanks hun verschillen - deze visie op het leven gemeenschappelijk. Het leven is een wiel, een eindeloze rondgang. Wij westerlingen, die in de joods-christelijke traditie staan - en ook „ketter” als Karl Marx - zien de geschiedenis, van de enkeling en van de mensheid, als een lineair gebeuren. Niet de cirkel, het wiel, geeft het juiste beeld van het leven, maar de **pijl**. Zegt de Schrift niet dat God schiep „in den beginne”? Zegt Christus niet dat Hij met ons zal zijn „tot het einde der tijden”? Sprekt de Brief aan de Galaten niet over „de volheid des tijds”? (6:7). Veel meer voorbeelden vallen aan te halen; onmiskenbaar spreekt de Bijbel van een schepping die er eens niet was. En van een Schepper die „in den beginne” hemel en aarde heeft gemaakt en daar sindsdien een weg mee is gegaan. Het is een weg die ergens begint en ergens heen gaat. Geen cyclus van „eeuwige

DOOR P. J. VAN KAMPEN ZEIST

wederkeer”, maar een weg naar een doel.

Definities

Het is goed om, in het licht van deze opmerkingen, te letten op de definitie van reïncarnatie die gegeven wordt in de Encyclopedie van Mystiek en Okkultisme. (uitgave Elsevier). Daar lezen we: „De leer van de reïncarnatie berust op het ge-

loof dat er in iedere mens een element aanwezig is dat, onafhankelijk van zijn fysieke gedaante, na zijn dood in een ander lichaam geboren kan worden.” Iets verderop in hetzelfde artikel lees ik: „Volgens de christelijke leer heeft de mens slechts één leven om het lot van zijn ziel te bepalen, maar de leer van de reïncarnatie vergelijkt de levens van de mens met de sporten van een ladder; steeds wanneer een mens opnieuw geboren wordt, gaat hij een trede omlaag of omhoog, al naar gelang de manier waarop hij zijn vorige leven geleid heeft.” ²⁾

Drie kanttekeningen bij deze woorden die verder voor zich zelf spreken. In de eerste plaats lezen we dat het hier om een **geloof** gaat, dat aangehangen wordt zonder dat men dit gegeven bewijzen kan. Daarmee is op zich niet per se iets ten nadele van dat alles gezegd: het is echter een **gelóóf**, dienen we te beseffen.

Ten tweede lezen we dat een **element** wedergeboren wordt. Dat zou, denk ik, wel eens kunnen samenhangen met het feit dat fervente aanhangers van de reïncarnatiegedachte als de

Redaktie

Ir. A. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E. R. Postma

Adres van de Redaktie:

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen,
tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist,
tel. 03404-61525

Boeddhisten het bestaan van de ziel ontkennen. Ook vinden ze het niet relevant de vraag te stellen of God (een god) bestaat. Men heeft hun visie wel eens „mystiek atheïsme” genoemd, met enige grond van spreken. In de derde plaats staat er niet dat we in een **menselijk lichaam** worden herboren, maar in een **ander lichaam** terechtkomen. In diverse Hindoe geschriften komt de gedachte naar voren dat we ook als dier, als plant, als insect, etc. kunnen 'terugkomen'. En dan mag die leer strikt genomen te onderscheiden zijn van ons thema („metempsychose” tegenover „reïncarnatie”), het is duidelijke

Preekbespreking

Nu niet boos worden, broeders uit Waardhuizen, als ik iets vertel uit de kerkeraad. Degenen, die erbij betrokken waren, leven, denk ik, ook niet meer. Na de vrijmaking werd uitgevonden om op gezette tijden, bijv. eens in het kwartaal, in de kerkeraad de preken van de dominee te bespreken. Ik heb er nooit van gehoord, dat dit ook vóór de vrijmaking gebeurde. Er was natuurlijk veel voor te zeggen. Het kon goed zijn om met de predikant eens door te nemen, hoe z'n preken overkwamen. Maar het liep wel eens uit de hand. Ik had de voorzittershamer aan de tweede voorzitter overhandigd, en ik zat nu gereed, met potlood en papier, om op te schrijven, wat de broeders naar voren zouden brengen. Het viel me niet mee. Zij stelden voorop, dat ik de zuivere waarheid bracht en ik denk, dat ze het daarbij hadden moeten laten. Want daar gaat het toch om. Maar ze hadden meer. De gemeente was niet enthousiast, zeiden ze. De gemeente: een rekbaar begrip, want misschien vertolkten ze de mening van enkele mensen. Maar de ge-

Pastorale notities

DOOR A. H. ALGRA MAASSLUIS

meente dan, zij vond mijn preken niet méér dan inleidingen op de jongelingsvereniging of verhaaltjes van de zondagsschool. Ik zat daar als een jongeling, nog teder en gering, bij broed'ren laag geacht. Je bent dan zo kwetsbaar. Je kunt je moeilijk verdedigen, want je denkt: ze zullen wel gelijk hebben. Ik keerde verdrietig en verslagen huiswaart. Maar toen een paar maanden later het punt „preekbespreking” weer op de agenda stond, waren de rollen omgekeerd. De scriba las voor: De kerkeraad is van mening dat dominee z'n preken te eenvoudig zijn; er zit niet meer in dan in een inleiding die op de j.v. gehouden wordt.

Eén van de broeders stelde voor, om die en dergelijke passages te schrappen, „want we zitten vanavond met het agendapunt dat dominee inmiddels twee

beroepen gekregen heeft, van Bilthoven en Ermelo; in het land denken ze er dus anders over dan wij. En ik vind dit nu een beetje gek staan in de notulen.” De scriba echter hield voet bij stuk: dit was toen onze mening. Die kan fout geweest zijn, dat geloof ik ook, maar daar moeten wij ons dan maar voor schamen tegenover onze dominee.

Later heb ik in andere gemeenten wel weer preekbesprekingen meegemaakt. Er zat altijd iets geforceerds in. Alle broeders menen, dat ze wel iets moeten zeggen en in alle opmerkingen die ze maken, zit een element van waarheid. Maar je kunt het niet iedereen naar de zin maken. De één wil dat je dieper graaft, de ander vindt het al gauw te moeilijk. De één wil dat je de zweep er eens over legt, de ander zegt: Ik heb onze kerken juist lief omdat het wettische verdwijnt: het Evangelie wordt weer bediend. Toen ik een jaar of 45 was, heb ik gezegd, dat ik m'n preektrant niet meer veranderen kon. Het had dus geen zin om erover te praten. En ik geloof, dat het opzettelijke bespreken van de preken maar achterwege moet blijven.

lijk dat het hier om hetzelfde gegeven gaat.

Pessimistisch

De gedachte om als insect of als dier terug te komen is voor lang niet ieder een even plezierig vooruitzicht. Het geeft ook meteen al aan hoe **diep tragisch** de visie van Hindoes en Boeddhisten op „wedergeboorte” is. Zijn westerse reïncarnatie-aanhangers veelal optimistisch - wat je in dit leven niet aan potentieel eruit gehaald hebt kun je in een volgend leven opnieuw aanpakken - de oosterlingen zijn dat beslist niet! Ze zijn pessimistisch. Het is uiterste rampspoed om steeds opnieuw geboren te worden. Was men tot het hoogste - de staat van Verlichting - gekomen, dan hoefde men niet opnieuw te worden geboren. En al is het Boeddhisme op diverse punten anders gezind dan het Hindoeïsme, hier is men het volledig eens. Samsara, het Rad der Wedergeboorte, betekent rampzaligheid, diepe tragedie.

Karma

Dat hangt rechtstreeks samen met het begrip Karma. 'Karma' wil zeggen je levenslot, zoals dat „ergens” wordt bijgehouden. Het goede en kwade dat je in het leven gedaan hebt worden tegen elkaar afgewogen en van die totaalscore hangt het af of je in een hoger en beter leven terechtkomt of juist niet.

Dat Karma is rechtvaardig, maar volkomen onbuigzaam. Het volgt je na en betekent hetzij beloning hetzij bestraffing. Geen mens treft een levenslot dat die persoon niet verdient; ten goede of ten kwade, ieder lot dat je overkomt is geworteld in je vroegere levens. Onrechtvaardigheid komt niet voor.

Die visie heeft nogal gevolgen gehad voor de omgang met de verschoppelingen, de onaanraakbaren, de paria's, die in de laagste kasten huizen. Verdienen ze dan ons mededogen, als ze hun ellendig lot in vorige levens zelf hebben opgebouwd? Er is immers niets aan te doen! Laat ze goed proberen te leven, dan zullen ze na hun sterven in een ietsje hogere zijnswijze terugkeren...

De enige Bijbeltekst die Hindoes vaak citeren is de tekst: Wat een mens zaait zal hij oogsten. Dat wordt opgevat als zaaien in één leven en oogsten in het volgende, waar de tekst op geen enkele wijze aanleiding toe geeft!

Wat eruit blijkt is dat ze het uiteraard als rampspoed beschouwen, als je in een lage

kaste geboren wordt. Maar feitelijk is het überhaupt rampspoed, als je geboren wordt, want dan heb je je karma nog niet uitgeput. Dan haak je nog aan je „ego”, je eigen ik, dat je altijd weer parten speelt. Dan ben je nog niet één geworden met de kosmos, met Brahman, de Ene - god. En tenzij je op weg bent naar de Verlichting - zoals de Boedha, die er, volgens sommige berichten, 1,8 miljoen levens over deed - is het een haast uitzichtsloze keten.

Geboren worden

Al zijn er heel wat verschillen tussen Hindoeïsme en Boeddhisme, op dit punt is er weinig reden scherp te onderscheiden. Bij dit verhaal, dat begon met citaten uit de Hindoegeschriften, daarom, ter (voorlopige) afronding een passage uit het Bardö Thödol, het Tibetaanse Dodenboek. Dat pretendeert te vertellen wat er met de ziel gebeurt, als die van het lichaam is losgekomen. Na een periode van loutering ervaart het bewustzijn dat ze als een speelbal rondtoelt. „Dan is het ogenblik gekomen waarop, verschrikkelijk en onverdragelijk, de felle wind van het karma u met woeste vlagen opjaagt. Na enige tijd zal de gedachte bij u opkomen: „O, wat zou ik er niet voor willen geven een lichaam te bezitten.” Dan zal de ziel in verleiding gebracht worden door visioenen van parende mensen en dieren en zal hij een drang voelen om de plaats van een van beiden in te nemen. Het gevoel dat u dan ervaart zou u doen vervagen, juist wanneer ei en zaad zich verenigen. En daarna zult u bemerken dat u verwekt bent als mens of dier.”³⁾

Het zal duidelijk zijn, voor wie nog niet geconstateerd had, dat we hier niet op bijbelse bodem staan.

¹⁾ De Bhagavad Gita zoals ze is, I. Trust de Bhaktiveranta Boek, Amsterdam, z.j.

²⁾ J. Ferguson ed.

³⁾ Lama Anagavika Govinda, De Weg der Witte Wolken.

Een voorbeeld van een reïncarnatie

SHANTI DEVI

De gerichtheid van ons bewustzijn is echter niet alleen afhankelijk van De kracht van ons spirituele streven, maar tot op zekere hoogte ook van de intensiteit van onze emoties, vooral als deze verband houden met een religieus streven, een heilige plicht of een warme menselijke relatie die op een zuivere en onbaatzuchtige liefde is gebaseerd. Indien dergelijke emoties op het moment van sterven erg sterk zijn, kunnen zij ertoe leiden, dat de herinnering eraan bewust wordt megedragen naar een volgend leven, waarin zij vooral levendig zullen zijn in de kindertijd, voordat nieuwe indrukken en ervaringen hen hebben kunnen verdringen. Een geval van deze soort kwam mij in de winter van 1935-1936 ter ore. Een meisje, dat Shanti Devi heette en met haar ouders in Delhi woonde, hield bij hoog en bij laag vol dat zij getrouwd was en dat haar echtgenoot, Kedarnath Chaubey, samen met haar zoon in Moettra woonde, een stad die ongeveer 130 kilometer van Delhi is verwijderd. Toen het meisje voor de eerste keer op die manier begon te praten was zij nauwelijks drie jaar oud en niemand nam er enige notitie van, in de mening dat het slechts om het gebabbel van een kind ging, dat de volwassenen imiteerde. Maar toen het meisje ongeveer acht jaar was en nog steeds volhield dat zij man en kind had, begon haar oom, professor Kischen Chand, te vermoeden dat er iets meer dan alleen maar fantasie van een kind achter zat. Hij ontdekte dat in de door Shanti Devi omschreven plaats inderdaad een man woonde, die Kedarnath Chaubey heette. De hoogleraar liet er geen gras over groeien en stelde zich direct met hem in verbinding, waarbij hij hem alles vertelde wat het kind had gezegd. Het nieuws schokte hem nogal, want Kedarnath Chaubey was inmiddels opnieuw getrouwd en men vreesde, dat iemand hem en de hoogleraar in het ootje had genomen. Toen echter bleek dat alle feiten precies klopten, stemde hij er tenslotte in toe, Shanti in haar ouderlijk huis te ontmoeten.

Op 13 november 1936 arriveerde Kedarnath Chaubey met zijn tweede vrouw en zijn tienjarig zoontje in Delhi. Shanti was tevoren niet over hun komst ingelicht. Zodra zij echter de kamer binnenkwam, waarin haar ouders met de bezoekers bij elkaar zaten, herkende zij Kedarnath als haar echtgenoot en de jongen als haar zoon. Met tranen in haar ogen omarmde zij haar zoon en sprak hem aan met de koosnaampjes die haar echtgenoot zich zo goed herinnerde. Als hij ook maar even aan haar identiteit had getwijfeld, was daar nu het laatste spoor wel van verdwenen. Zij herinnerde haar echtgenoot ook aan een aantal kleine gebeurtenissen van intiem karakter, die alleen hem en haarzelf bekend konden zijn. Het bewijs was daarmee volledig.

Nu begonnen ook andere mensen zich voor haar geval te interesseren en de voorzitter van de Indiase Journalisten Vereniging, en lid van het parlement, begon het geval diepgaand te onderzoeken, om zichzelf van de waarheid van Shanti's 'zogenaamde' prenatale herinneringen te overtuigen. Hij nam haar daartoe mee naar Moettra en verzocht haar, hem en de anderen die hen vergezelden de weg naar haar vroegere huis te wijzen. Shanti leidde het gezelschap zelfverzekerd rond langs de vele nauwe lanen en kronkelende straten van de stad, tot zij bij het huis kwamen, waar zij met haar echtgenoot had gewoond. Maar onmiddellijk merkte zij op dat het huis een ander kleurtje had gekregen. 'Ik herinner mij, dat het geel geschilderd was en niet wit, zoals nu' riep zij uit. Dit klopte. Kedarnath had na haar dood het huis verlaten en de nieuwe bewoners hadden het wit geschilderd. Daarop nam Kedarnath het gezelschap mee naar zijn nieuwe woning en later ging Shanti hen voor naar het huis van haar vorige moeder. Ook daar merkte zij onmiddellijk bepaalde veranderingen op. 'Er was vroeger een bron in de tuin', zei ze, 'wat is er mee gebeurd?' Ze wees de plaats aan, waar de bron vroeger was geweest en toen men op die plaats begon te graven, werd de bron onder een zware platte steen, bedekt met aarde, gevonden. Ook herkende zij haar vorige ouders en haar vroegere schoonvader, een oude Brahman, die gebukt ging onder de last der jaren. Shanti's geheugen bleek het in iedere bijzonderheid bij het rechte eind te hebben.

Zij zou graag bij haar vroegere zoon gebleven zijn, maar zij realiseerde zich dat ze hem niet bij zijn vader weg kon halen. En wat haar vroegere echtgenoot betreft, ze wist dat zij geen rechten meer op hem kon laten gelden, omdat hij opnieuw was getrouwd.

Zo werd haar langzaam duidelijk dat de huwelijksband en het moederschap zich niet tot voorbij de grenzen van de dood handhaven, wiens eigenlijke taak het is, ons van deze banden en het verdriet van scheiding en herinnering te bevrijden, zonder datgene te vernietigen, dat wij hebben gewonnen door ons vermogen tot het liefhebben en dienen van anderen. Zo zijn wij in staat om degenen, die wij eens liefhadden onder nieuwe omstandigheden en in een nieuwe gedaante te ontmoeten, zonder door de beperkingen van vroegere banden en de herinnering aan een onherroepelijk voorbij verleden te worden gehinderd...

Shanti Devi is nooit opnieuw getrouwd, maar zij wijdde haar leven aan het dienen van anderen. Ze werd een buitengewoon bekwaam lerares aan een school voor voortgezet onderwijs in Delhi. Vrienden die haar persoonlijk kennen, vertelden me dat zij een intens religieus leven leidt en een Ashram wil stichten, waar zij zich volledig aan haar sadhana wil gaan wijden en aan hen, die haar religieuze idealen met haar delen.

Uit: Lama Govinda Anagavika. De Weg der Witte Wolken, Bres-Boek, Den Haag, 1978.

Nationale economie in de jaren dertig

„Aanpassen”, was het motto van dr H. Colijn, de sterke minister uit de jaren dertig. Hij wenste een gave gulden te handhaven, al was het maar om het nationaal zelfrespect op peil te houden; maar hij had ook betere motieven. De socialisten konden dat woord overigens wel gebruiken; ik herinner me een spotprent van een arme sloeber, staande voor een welgevolde kleren-etage, die mompelde: aanpassen...

Zo bedoelde Colijn het niet. Maar hij had bepaald tegen, dat hij als zeer gefortuneerd bekend stond; men vreesde dat hij van dat gewenste aanpassen zelf geen last zou hebben. En het is waar, dat de christelijke regeringen van die jaren weinig hebben gedaan om de groeiende armoede en werkloosheid te verzachten, laat staan te genezen. Nu ja, de beroemde tomatensoep + 1 bal gehakt in blik, voor werklozen, (gemaakt van op de veiling onverkochte tomaten en slachtingen van overtollig vee) moet op haar credit worden geschreven.

Maar waarschijnlijk kende onze regering nog geen andere leus dan „de toring naar de nering zetten”. Zij kende nog niet het verderfelijke systeem, dat na de oorlog gekoesterd werd: rustig een tekort van tien en meer procent op de staatsbegroting te aanvaarden, en zo de spaarpotten van onze kleinkinderen op te souperen. Weliswaar is dit systeem onder rode ministeries ontstaan, maar de huidige rechtse regering heeft nog steeds een onmenselijke taak, het tekort binnen toelaatbare grenzen terug te pompen. Voorzover een tekort toelaatbaar is.

De overheid van toen had zelf de handen vol om de touwtjes aan elkaar te knopen. Over het leger afschaffen - zoals de socialisten eisten - dacht men niet. Maar kinderbijslag, collectieve arbeidsovereenkomsten, en algemene ziekteverzekering werden ons pas later door de Duitse bezetter onderwezen. Er waren vakbonden - maar een christen kon er moeite genoeg mee hebben. Toen ik eens bijna was geworven voor een christelijke kantoorbediendenbond en nauwkeurig alle materiaal bestudeerde, werd ik op het laatste ogenblik getroffen door een vetgedrukte vraag: of is jouw winterjas nog dik genoeg? Het was geen speldeprik maar een adderbeet - want ik bezat geen winterjas. Ik ben dan ook geen lid geworden. Maar een collega

DOOR
D. W. L. MILO
DALMALLY

in Arnhem (ik zou de bank kunnen noemen), die op het gekanker van zijn omgeving reageerde met: eigen schuld mensen, wordt lid van een bond en maakt een eind aan alle onrecht... was binnen een half uur verklikt, binnengeroepen en ontslagen.

Het moet achteraf begrijpelijk heten, dat ook in de gereformeerde kerken mensen zich aansloten bij de Nationaal-Socialistische Beweging, en de Christen-Democratische Unie. Ik verklap hiermee geen geheim, want de synode van 1936 heeft openlijk aanbevolen, deze mensen van het avondmaal te weren. Waarmee onze kerken zich onchristelijk vergaloppeerden. Ook bij ons waren er mensen, die verwachtingen koesterden van NSB of CDU omdat ze de ARP en de CHU zat waren. Onze kerken zouden beter hebben kunnen doen dan deze mensen als goddelozen onder de ban te brengen. Persoonlijk herinner ik me sympathieke kerkleden, die onder het vonnis vielen.

—☆—

De opkomst van het Duitse Nazidom was al een lang dreigende onweerswolk. Bij de „vrede” van Versailles was aan Duitsland het recht ontzegd, eigen wapen- of munitiefabrieken te hebben. Dit was een ondragelijke inbreuk op een nationaal recht tot zelfverdediging. om die reden bouwde Duitsland zijn wapenfabrieken even buiten zijn grenzen. (In Hengelo (O.) kwam bijvoorbeeld een fabriek van vuurleidingsapparatuur, die vandaag nog werkt, zij het voor Nederland.) Maar Duitsland werkte aan zijn bewapening!

Toen Nederland graag zijn boter naar de Oosterburen expor-

teerde, waren de Duitsers bereid met kanonnen te betalen. Ze hebben woord gehouden, maar de vuurmonden waren in 1940 verkeerd gericht! En onze regering wist van niets! Zo beloofde Duitsland aan zijn arbeiders - die allen in de oorlogsindustrie werk en loon vonden - dat ze straks allemaal in een Volkswagen zouden rijden. Het is er van gekomen, zij het dat de auto's camouflagekleuren droegen en de jongens de dood tegemoet gingen. Maar ook dat volk zag niets!

Overigens, het was een tijd waarin een volk zijn overheid respecteerde en geloofde. Begrepen of onbegrepen. Duitse leiders hebben de goedgelovigheid misbruikt. Nederlandse leiders hebben hun onderdanen onvoldoende voorgelicht, zagen wellicht zelf niet meer dan een in het zand gestoken kop kan zien. Mussolini daarentegen liet, ondanks al zijn wandaden, één goed motto na: overheids-geld is heilig geld.

—☆—

De economische crisis van de jaren dertig was er een van wereldformaat. In de Verenigde Staten was het Roosevelt, die met zijn New Deal (nieuwe aanpak) de inzinking trachtte te boven te komen. Hij had het voordeel van de nieuweling, die nog geen fouten had gemaakt. Met optimisme en wijze mannen nam hij een reeks maatregelen: controle op het bankwezen, op speculatie en credieten; verbetering van de export door devaluatie van de dollar; controle op de industrie, de productie, de prijzen en arbeidstijden; steun aan de boeren, bestrijding van de werkloosheid, vernietiging van onverkoopte producten (!), werkprojecten voor jongeren, zekerstelling van zieken, werklozen en bejaarden, minimum uurlonen. Kortom al die dingen, die wij jaren later invoerden of kregen ingevoerd.

In die jaren adverteerde W. G. Sickesz (eigenaar van de Holl.-Zwitserse Chocoladefabrieken) zijn economische inzichten in paginaformaat. Als ik me niet vergis poogde hij de New Deal-idealen ons als aanvaardbaar te verkopen. Maar, zoals het slachten van overtollig vee en het vernietigen van een oogst in Amerika zware weerstanden hadden oproepen, zo spotte men met Sickesz, die leraarde: „vervang je machines wat sneller, lap ze niet altijd op, blijf modern en economisch, vernietig tot schroot wat zijn tijd heeft gehad; daardoor breng je meer industriële productie, meer

werk, betere lonen, groter geldstroom en welvaart.” Er zat logica in - maar men vreesde, als zuinige Nederlanders, dat er een addertje onder zijn gras zat.

En het eind was dat de sociale crisis, de werkloosheid en de onzekerheden een oplossing vonden in de wereldoorlog, terwijl het jeugdprobleem werd „opgelost” in een verplichte arbeidsdienst. Het is waar: toen werd er op grote schaal vernietigd, toen draaiden de fabrieken op volle toeren, toen was er geen werkloosheid meer!

—☆—

In die jaren (1934) reisde ik eens per trein met een bekend econoom. Hij zei: weet je wie deze internationale malaise hebben veroorzaakt? Jullie, de banken, die de mensen meer crediet geven dan ze aankunnen en die een economische ballon hebt opgeblazen. Jullie zaait wind, maar je zult storm oogsten. Toen ik verschrikt probeerde me te verdedigen antwoordde hij vriendelijk: ik heb jou niet op het oog, beste man, maar je banken. Onthoud wat ik zeg: door ongegronde credieten snijdt jullie zwaard naar weerskanten; de klanten verzuipen en de banken dragen de schade en de schande.

De banken hebben, geloof ik, de les uit de jaren dertig wel geleerd. Sindsdien is het heel wat moeilijker geworden, bankcrediet te verkrijgen. Sommige (minder geslaagde) zakenlieden mopperen wel eens: jullie banken geeft pas crediet als we bewijzen kunnen, het niet nodig te hebben. Anderen zeiden: jullie banken leent een paraplu uit bij mooi weer en eist hem terug als het gaat regenen. Er zit wat waars en wat onwaars in. Maar zeker is dat een maatschappij, die op crediet (dat is op fictief kapitaal) is gebouwd, als een kaartenhuis in de keten van oorzaken-en-gevolgen kan vallen. De grote internationale crisis van 1929 leverde het bewijs, en luidde de malaise van de jaren dertig in.

In zware tijden geldt het onchristelijk motto: ieder voor zich en moge God voor ons allen zijn. Er moet een Chinees spreekwoord bestaan voor een man uit gegoede kringen, die in de goot is geraakt. Men zegt dan: we moeten hem maar een post bezorgen, waar veel geld omgaat. Iets soortgelijks kenden de Nederlanders, de Chinezen van het Westen. In zo'n geval zei men graag: we moeten een plaatsje voor hem vinden in de Cultures, in de Oost. En na 5 of 10 jaar kwam zo'n man

behoorlijk rijk huistoe. Zwarte Indische jaren onder de kope-ploert en toewan was binnen. Ook dit is een kwaad onder de zon. *)

—☆—

Laat me mogen eindigen met een goede anecdote. Wij kregen in Haarlem een fonkelnieuwe predikant, ds C. Veenhof; een man van het Woord, de gave van het woord, en een weldenkend mens met een ruim sociaal gevoelend hart. (Ook zullen komen onder ons voor; die zie die lette daar op.)

CV kreeg een arme kerel aan de deur, die hem bekend voorkwam, daar hij het gezicht al enkele weken in de kerk had waargenomen. De arme man wilde graag nader en breder onderwezen worden, over wat hij in de kerk had opgevangen. Ds Veenhof stond hem met zijn spreekwoordelijke vriendelijkheid terzijde. Bij het afscheid zei de man achteloos: als de dominé misschien eens een af-

*) Ik hoor u denken: er zit niet zo veel economie in dit verhaal. U hebt gelijk. De wetenschap der economie stond in de jaren 30 nog in haar kinderschoenen. Het best werd zij gekenschetst door mijn baas in die jaren: economie is de wetenschap, die achteraf kan verklaren waarom een zaak misgelopen is.

gedragen pak kon missen? Hij kreeg het, zij het niet afgedragen. Na een volgend ernstig gesprek zei de arme man: we worden uit huis gezet, tenzij we drie weken achterstallige huur op tafel leggen. - Hoeveel? vroeg CV. - De man noemde het bedrag en kreeg het prompt mee. Dat ging zo nog enige tijd door; de heilshonger was niet te stillen en de materiële nood evenmin.

Ik zei tegen hem: dominé, u bent toch wel goed bij? U doorziet die vroomheid toch wel? U gaat er niet mee door, begrijpt u? - Maar CV antwoordde stralend: en daar zullen ze me nou nooit op mogen vangen, want dan zeggen ze allemaal: die christenen kunnen mooi praten over naastenliefde, maar kom ze niet aan de beurs!

Pinksteren

Zij hebben op de Geest gewacht
zoals zij Hem verwachten konden,
eendrachtig, en in God verbonden.
Zij hebben op de Geest gewacht.

Zij hebben op de Geest gewacht
en zijn, ondanks hun vurig hopen
niet op Gods zaak vooruit gelopen,
zij hebben rustig Hem verwacht.

Zij hebben op de Geest gewacht
en zo is Hij tot hen gekomen:
Hij overdekte hen met stromen
van zegeningen en van kracht.

Zij hebben op de Geest gewacht
en hebben door die Geest gedreven
getuigd, met inzet van hun leven,
en duizenden tot God gebracht.

Uitgave Buijten en Schipperheijn, Amsterdam, 1972
Uit Een fluit van riet van E. IJskes-Kooger

Christelijke euthanasie (2)

9. Die primaire verantwoordelijkheid van de arts wil ik nog nader beklemtonen, tegenover hen die bepleiten dat de patiënt zelf hier het volstrekte beslissingsrecht zou moeten hebben. De arts is geen slaaf van de patiënt, maar een dienaar, en met een eigen, door anderen niet af te nemen verantwoordelijkheid. De ideologie van de volstrekte zelfbepaling van het eigen baas zijn in eigen leven, miskent de eigen verantwoordelijkheid van anderen voor dit eigen leven. Ook een in de zak meegedragen verklaring dat men bepaalde geneeskundige behandelingsmethoden niet wil, zijn voor een arts nooit bindend, noch juridisch, noch moreel - hoogstens een aanwijzing voor wat de patiënt zou kunnen willen, indien deze nog zelf zijn wil zou kunnen bekend maken.

Maar ook een lange lijdensweg op een langdurig ziekbed maakt patiënten vaak labiel, zodat zij nu eens wel, dan weer niet euthanasie begeren.

En wie zal de scherpe grens kunnen bepalen tussen euthanasie en hulp bij zelfdoding? Welke arts kan de volledige en diepste motieven peilen achter een verzoek om euthanasie?

Kortom, het gehele probleem van de euthanasie is daarom zo moeilijk omdat het zich voordoet in grenssituaties. In situaties

waarin niet iedere betrokkene (patiënt, geneeskundige, verpleegkundige, familie, de overheid) altijd precies weet wat men moet doen of laten. B.v.: een besluit tot staking van de geneeskundige behandeling (de zgn. passieve euthanasie) wordt vaak na lang wikken en wegen, met raadpleging van allerlei collega's en omstanders, genomen. Dan nog zal de een het te vroeg en de ander het te laat genomen achten. M.a.w. er is een marge van onzekerheid, **die eigen is aan de situatie**. Elk aangewend middel en elk nalaten heeft of levensverlengende, of levensverkortende uitwerking - al is het nog zo weinig. De grens tussen moord of zelfmoord enerzijds en euthanasie anderzijds, kan onzichtbaar worden of onscherp. Daarom ook nog een enkel woord over de juridische kant.

10. Een arts die op een of andere manier euthanasie toepast, d.w.z. het leven van zijn patiënt opzettelijk op een gegeven moment beëindigt door zijn ingreep, komt thans nog

in strijd met de wet en is strafbaar. Schuldig aan moord of hulp bij zelfdoding. Daarom vragen thans velen om wetswijziging ten einde ruimte te verkrijgen voor zgn. actieve euthanasie.

Er zitten heel wat juridische haken en ogen aan deze kwestie. Als leek kan ik lang niet alles wat in de juridische discussies naar voren wordt gebracht, voldoende beoordelen. Daarom geef ik met schroom voorzichtig mijn lekenmening. Namelijk deze: aangezien bij elke verruiming van de bestaande wetgeving de mogelijkheden tot misbruik of oneigenlijk gebruik van de wet zeer toenemen, en aangezien ook artsen, net als alle mensen, tot het kwade geneigd zijn, evenals hun patiënten en de betrokken familieleden, lijkt het me nogal riskant de bestaande wet te wijzigen. Zoals de wet nu nog luidt, is het in ieder geval duidelijk dat elke vorm van moord of hulp bij zelfmoord verboden is, ook voor artsen. Maar toch, vanwege de onduidelijkheid in tal van grenssituaties, en vanwege de **principiële** wenselijkheid van een geringe ruimte voor christelijke en liefdadige euthanasie, zou wellicht te overwegen zijn dat bij eventuele handhaving van de bestaande wet, via de richtlijnen voor het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie, of via de jurisprudentie, de mogelijkheid geopend wordt voor verantwoordelijke artsen om in voorkomende gevallen euthanasie toe te passen. Bijvoorbeeld door toepassing van het beginsel der „medische uitzondering”. Maar misschien is het toch nog beter dat de wetgever zelf deze mogelijkheid open stelt, als dat juridisch zonder al te veel risico's mogelijk zou zijn. Als niet-jurist kan ik dat onvoldoende beoordelen. Als er dan een betrekkelijk veilige wetgeving in deze mogelijk is, dan zullen uiteraard tal van beperkende maatregelen moeten worden ingevoegd, b.v. zoals in de trant van de richtlijnen van de Maatschappij voor Geneeskunde en/of die van het kabinetsvoorstel.

Voor een christen echter komt het er vooral op aan welke motieven en argumenten hij voor zijn standpunt heeft. Men kan een juridisch-goede zaak nog wel met onaanvaardbare motieven verdedigen. Als twee hetzelfde doen, is het nog niet hetzelfde. Vooral in de politieke beslissingen is dat aan de orde van de dag. We moeten dus nog wat nader ingaan op de hedendaagse meest gangbare argumentaties voor euthanasie, om ons in elk geval dáárvan te distantiëren. Zelfs het goede en zeer sterke argument van de naastenliefde is voor ons onvoldoende.

11. Eerst echter nog een moreel probleem waarmee sommige artsen het moeilijk hebben. Zij moeten nl. een overlijdensakte tekenen, waarin de doodsoorzaak moet worden opgegeven. Naar men zegt (ik kan dat niet controleren, maar op grond van vroegere pastorale ervaringen is het mij niet onbekend) wordt dit meestal zo gezien, dat als doodsoorzaak b.v. „kanker” wordt opgegeven, ook al was de laatste schakel in de ketting van doodsoorzaken b.v. een overmatige dosis morfine of een vergelijkbare injectie, onthouding van voedsel, e.d. Sommige artsen achten zulk een opgave dan moreel onjuist, omdat volgens hen de eigenlijke en directe oorzaak van de dood de euthanasie-ingreep van de arts was. Dan iets anders opgeven, zou dus een leugen zijn, valsheid in geschrifte. Anderen echter

willen dit juist uitdrukkelijk vermelden om een proces uit te lokken, om juridisch, en dus openlijk, meer ruimte te krijgen voor euthanasie. Voor beide standpunten is wel wat te zeggen.

Toch meen ik dat men de vraag naar de doodsoorzaak eerlijk en juist moet beantwoorden, maar dan wel met een nuchter en **waarheidsgetrouw beeld van de werkelijkheid**, en niet met een formalistische vertekening daarvan. De euthanasie-handeling van de arts staat niet los van de situatie en mag niet abstract en alleen formeel-logisch beoordeeld worden. Vanuit zulk een formalistische en rationalistische benadering zou elke euthanasie zonder meer „moord” genoemd moeten worden, een „beroving” van het leven, met welke woorden dan al impliciet een morele veroordeling is meegegeven. Evenwel, de laatste ingreep van de arts kan wel eens niets meer zijn dan **de laatste schakel in een ketting van doodsoorzaken**. Allerlei ziektefasen en ziekteverschijnselen worden, als oorzaken, vervlochten met allerlei medische handelingen en deze **beide met elkaar vervlochten reeksen** spelen hun rol in het langer of korter worden van het betrokken leven. Daarom moet de grote lijn in het oog gehouden worden en als doodsoorzaak de (voornaamste) ziekte worden genoemd die aanleiding gaf tot allerlei, soms ook dodelijke, bij-verschijnselen en complicaties, en tot allerlei medische ingrepen, ook van de **laatste**. Niet het abstracte, allerlaatste **fragment** uit het stervensgebeuren is „de” doodsoorzaak.

12. Ten slotte dan de hedendaagse argumentaties in de pleidooien voor euthanasie en voor wetswijzigingen ten deze. Over het algemeen kan men zeggen dat wij als christenen hier volstrekt afwijzend tegenover moeten staan. Wel zal ik straks dit standpunt wat nuanceren, maar primair moeten we ons bewust zijn dat we in een post-christelijke en zelfs in toenemende mate in een antichristelijke samenleving verkeren. Vanuit deze samenleving komt de actualiteit van het euthanasieprobleem vandaag omhoog. De argumenten komen dan ook overduidelijk vanuit een humanistische levensbeschouwing, die zich vooral hierdoor kenmerkt dat de mens steeds meer meent volstrekt eigen baas te zijn over zijn leven en over alles wat zich in dat leven moet voltrekken. Eigen baas in de eerste plaats tegenover God. Maar ook zoveel mogelijk tegenover medemensen, in welke relatie men ook met hen staat. Alle menselijke samenlevingsverbanden hebben tegenwoordig zeer te lijden onder deze verkeerde individualiseringstendens. (Er bestaat ook een goede individualiserings-tendens in onze cultuur, maar dat laat ik nu rusten.) De moderne mens wenst geen gezag boven zich te erkennen. Het is thans niet het geschikte moment om uiteen te zetten dat deze tendens gedoemd is uit te lopen op wat men juist niet wil: dictatuur, totalitaire staatsmacht, volstreekte heerschappij van de geestelijke en morele mode en van de publieke opinie. Eigen baas zijn. We noemen dat met één woord „autonomie”, hetgeen letterlijk betekent: zelf-wetgeving. Autonomie, dus ook inzake het uur van onze dood. Vandaar ook pleidooien om de zelfmoord tot een wat acceptabeler verschijnsel te maken: waarom zou iemand niet het recht hebben er een eind aan te

maken, indien hij het voor zijn leven „niet meer ziet zitten”. Ook „hulp bij zelfmoord” mag dan niet meer strafbaar zijn. Autonomie, dus ook voor het tijdig beëindigen van het zeer moeilijk of pijnlijk geworden leven dat door ziekte of ongeval werd getroffen. Men wenst b.v. niet de „totale ontluistering”, of de grote lastenverzwaring voor de familie, of de „zinloze” voortzetting van het lijden, enz. Derhalve de „eis” aan de medici om euthanasie toe te passen. Het behoeft geen lang betoog dat wij ons als christenen volstrekt moeten onthouden van een dergelijke instelling. Dit is de geest der „wereld”, waaraan wij niet gelijkvormig mogen worden.

13. Daartegenover hebben wij als christenen ons te oefenen in een bijbelse geloofsvisie op leven en sterven. In tegenstelling tot de wereldse autonomie-gedachte erkennen wij God in Christus als de Heer van ons leven. Hij is onze eigenaar. Hij gaf ons het leven te leen. Het blijft Zijn eigendom. Wij mogen en moeten er „rentmeester” over zijn. Dat betekent ook dat wij lijden en sterven gelovig in de liefdesgemeenschap met Christus mogen beleven, en aldus **leren „sterven in de Heer”**. Dat wij ook het aardse leven mogen en moeten zoeken en bevorderen, is een waarheid die wij niet formeel-logisch en abstract mogen verabsoluteren. De rationalistische conclusie dat God, omdat Hij het leven geeft en de doodslag verbiedt, „dus” altijd „aan de kant van het leven staat”, is holle retoriek. De Bijbel leert ons haast op elke bladzijde anders. De Heer van het leven wil nog steeds dat de meeste mensen in onze westerse wereld tegenwoordig op een leeftijd van ongeveer 70 à 80 jaar zullen sterven. De romantische vroomheid die alleen op dit punt God exclusief „alleen-werkzaam” wil laten zijn, is in strijd met Gods geopenbaarde-wil in de feiten van onze alledaagse levenservaring.

Het is dan ook niet zo dat God het leven „op Zijn tijd” als een willekeurig despoot ons afpakt. Zeker, God „neemt tot zich” en dat ook „op Zijn tijd”. Maar zoals in alle dingen van het leven geeft Hij ons ook hier „mede-zeggenschap” en „mede-verantwoordelijkheid”.

Ten aanzien van de verlenging van ons leven geeft dat geen problemen, althans als regel niet. Wel is deze mede-verantwoordelijkheid door de moderne medische techniek ook hiervoor toegenomen. Bewuster dan vroeger moeten thans patiënten en artsen zorgvuldig overwegen of levensverlenging nog „zin” heeft. Indien die vraag met neen wordt beantwoord, dan staat men voor de keus: het leven van deze patiënt nog langer „rekken” of het „bekorten”. Een tussenweg is er niet. Het is het één of het ander. „Passieve” euthanasie bestaat niet. Er is wel verschil tussen verkorten met of zonder speciale ingreep, maar verkorten blijft het, wanneer men de pogingen tot verlenging willens en wetens staakt. M.i. kunnen hiervoor goede redenen bestaan.

14. Sterven kan en mag voor christenen een daad zijn, een activiteit. Zo lezen we van de bewuste stervensdaad van vader Jacob, van Simson en vooral ook van Jezus: „Niemand ontnemt het (leven) Mij, maar Ik leg het uit Mijzelf af” (Joh. 10:18). Het „geven van de geest” hoeft niet altijd te betekenen dat men „bezwijkt”, maar het

is ook vaak gewoon en letterlijk te nemen: het is een „terug” geven, van wat men van God te leen heeft gekregen. Niet een eigenmachtig, autonoom teruggeven, omdat men er niet meer van gediend is, of omdat men het zat is. Neen, „in de Heer” sterven, is een vrijwillig sterven, een vrijwillig teruggeven aan God, **die er kennelijk om vraagt**. Want God laat het soms zeer duidelijk weten, dat het einde moet komen. Als wij mensen spreken van een ongeneeslijke ziekte of van een hopeloze situatie daarin, dan zijn dat aanwijzingen waarin God ons openbaart wat Hij van plan is, nl. om ons spoedig tot zich te nemen. Ons past dan geen opstandig verzet, geen „titanische strijd” tegen deze „laatste vijand” om hem zo mogelijk nog enige dagen of weken van het lijf te houden, totdat wij niet meer kunnen en de strijd ontgoocheld moeten opgeven. Neen, die „laatste vijand” heeft geen „angel” meer, God heeft er een (soms pijnlijke) „doorgang tot het eeuwige leven” van gemaakt. Als God ons dan via de symptomen en de medische ervaringen laat weten, dat het einde aanstaande is, dan behoren wij eenswillend het als leen-gave ontvangen leven aan God terug te geven, al dan niet met behulp van christelijke eu-thanasië.

Er zijn situaties dat de patiënt het sterven vurig begeert en ook dat de omstanders dit wensen. Er wordt ook wel bij menig sterfbed gebeden om „verlossing uit het lijden”. Waarom zou dit bidden dan niet met werken gepaard mogen gaan? Waarom dan vanuit de kring der omstanders en met name vanwege de geneeskundigen geen hulp verleend, ten einde die pijnlijke doorgang door de dood te verzachten en te bekorten? Uit liefde tot de naaste. Ongeacht of hij als christen wil sterven of geen christen is. Voor de christen-patiënt die in de stervensfase is aangekomen, lijkt mij het probleem niet moeilijk. Hij zal zijn „medebeslissingsrecht” slechts willen uitoefenen in christelijke ver-**antwoord**-elijkheid aan God, d.w.z. zijn beslissing nemen in het spoor dat God zelf heeft uitgezet met Zijn aanwijzingen. Geen autonomie dus, maar juist vrije gehoorzaamheid en **gehoorzame vrijheid**. Ook het sterven van de christen is niet door God bemoeilijkt met wetten en voorschriften, noch door casuïstische regels aan de hand waarvan men zou kunnen uitrekenen wanneer euthanasie wel en wanneer het niet „mag”. Het staan in de christelijke vrijheid betekent m.i. in dit geval dat het de christen vrijstaat zijn leven een paar dagen of weken eerder dan wel later terug te geven. Datum en uur zijn niet zo belangrijk meer. Daarom propageer ik niet de „vrijwillige euthanasie”, maar ik pleit alleen voor het juridisch en moreel aanvaardbaar achten van christelijke euthanasie. Zowel voor patiënten als voor genees- en verpleegkundigen.

Ik ben mij bewust dat er rondom het besproken kernpunt van de euthanasie-kwestie nog veel aanverwante vragen en problemen zijn. In het korte tijdsbestek van deze lezing (zie noot) moest ik mij echter beperken tot wat mij het voornaamste leek: het belichten van de eu-thanasië, het goedesterven, vanuit een christelijke levens- en stervensbeschouwing.

Deze twee artikelen waren aanvankelijk een lezing uit 1974, sindsdien op verschillende plaatsen gehouden en thans voor de publicatie ietwat bijgewerkt.

Administratie

Administratie-adres:

Postbus 84,
3956 ZS Leersum
Tel. 03434-54288
Gironummer 404945
t.n.v. Geref. Persver. Opbouw.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie.
Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen.
Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs:

(bij vooruitbetaling)
f 50,— per jaar of f 26,50 per half jaar.
Voor studenten f 40,— per jaar.
Buitenland f 70,— per jaar of f 95,— per luchtpost.

Advertentieprijs:

45 ct per mm.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3, 3701 AL Zeist.
Tel. 03404-22452.
Postbus 244, 3700 AE Zeist.

Kerknieuws

Preekconsent

In haar vergadering van 17 april hebben de Ned. Geref. kerken in de regio Utrecht preekconsent verleend, voor de tijd van één jaar, aan: W. van Dijk, R. van Rijnstraat 33, 3751 VH Bunschoten, tel. 03499-83730 en B. J. Eikelboom, Westdijk 40 b 64, 3752 AE Spakenburg, tel. 03499-86310.

Tevens werd het preekconsent van D. Fijan, Houten, verlengd.

De vergadering van Ned. Geref. kerken binnen de regio Enschede-Zwolle d.d. 24 april '86 heeft na gehouden onderzoek aan br. J. J. Arnold, theol. student, Wittenstein 6, 7414 EV Deventer, tel. 05700-43447, preekconsent verleend voor de tijd van één jaar.

Het preekconsent van kand. drs F. Gerkema, Esdoornstraat 5a, 8021 WB Zwolle, tel. 038-543266, is met één jaar verlengd.

Regio Utrecht

Uit het verslag van de vergadering van 17 april:

Een schrijven van de kerk van Amersfoort komt aan de orde, betreffende het functioneren van de regiovergaderingen.

Amersfoort krijgt gelegenheid haar schrijven toe te lichten. In de brief wordt m.n. gerefereerd aan art. 32 k.o.

Men stelt éénerzijds de plezierige

dingen van het gemeentelven nauwelijks aan elkaar kwijt te kunnen en anderzijds moet je via de diverse kerkbladen vernemen hoe men zoal in de verschillende gemeenten handelt, terwijl geen goed gemeenschappelijk overleg plaatsvindt bij ingrijpende veranderingen, die zusterkerken reden tot bezorgdheid geven.

Hierover vindt een algemene discussie plaats.

Amersfoort verzoekt niet direct om herinvoering van het instituut van kerkvisitatie, maar vindt de gang van zaken nú onbevredigend.

Enkele kerken bevinden zich zeer wél bij de huidige situatie, anderen delen de zorg en moeite van Amersfoort, in welke zin Bunschoten-Spakenburg zich, na Amersfoort het duidelijkst heeft uitgesproken.

De praeses rondt deze bespreking af met voor te stellen om op elke agenda het punt 'nieuws uit de kerken' te plaatsen, zodat op een volgende vergadering de mogelijkheid bestaat op deze zaak terug te komen, zo men dat wenst.

Ds H. Brink

Op 9 mei hoopt ds H. Brink, emeritus-predikant van Krommenie, te gedenken dat hij 60 jaar geleden intrede deed in de Geref. Kerk van Onderdendam. Ds Brink is nu 87 jaar en woont in Kampen.

Uit breder kring

Evangelisch Begeleidings Centrum

Het Evangelisch Begeleidings Centrum bestaat op zaterdag 24 mei a.s. 12½ jaar. Onder het motto „Dienstbaar en Dankbaar” wordt er open huis op de centra gehouden.

Programma:

9.00-13.00 uur Open Huis op de centra:

- De Eikenhorst, Crisis Interventie Centrum, Bovenstraatweg 64, Oldebroek.
- De Schuilplaats, Therapeutisch Centrum, Vaerbekeweg 7, 't Harde.
- Schouwenburg, Gezinscentrum, Schouwenburg 2, 't Harde.

13.30-17.30 uur Gevarieerd programma.

- in een tent van 50 x 20 m. - groot podium - 1500 zitplaatsen.

Plaats: in de Kerktuin, achter de Herv. Kerk, aan de Bas Backerlaan te Elburg.

Sprekers:

H. Binnendijk, Evangelist.
De heer A. J. Gijsberts, Secretaris Generaal van Welzijn van het Ministerie WVC.

Mr. P. Th. van Hout, Burgemeester van Elburg.

- Presentatie en samenzang: Wiesje Hoekendijk.
- Muzikale medewerking: Psalter huisorkest - Voice, zanggroep.
Gert en Hermien Timmerman, zang.
Frank en Harry, zang.
V.E.G. Zangkoor „De Lofstem”, Den Helder.
- Speciaal programma voor kinderen van 4 tot plm. 10 jaar.

„Als vervolging komt . . .”

Zaterdag 6 september organiseert 'Kruistochten', in samenwerking met de Evangelische Alliantie, een studieconferentie met als thema 'Als vervolging komt . . .’

De dag wordt gehouden in wijkcentrum 'De Brug', Schuilenburgerweg 2, Amersfoort. Aanvang 9.30 uur, einde 16.00 uur (wijzigingen voorbehouden).

Deelname is gratis; wel wordt er geëcolleerd voor de onkosten. De conferentie is bedoeld voor predikanten, voorgangers, godsdienstleraren en andere belangstellenden.

Wanneer u zich opgeeft (Postbus 43, 3850 AA Ermelo) ontvangt u t.z.t. nadere informatie.

Gewone man, (gesch.) 43 jaar, Ned. Geref. van eenv. huize, zoekt een **VROUW**. Leeftijd 35-45 jaar.

Eerlijk. en trouw zijn belangrijker dan uiterl. kenmerken.

Ser. br. worden vertrouwelijk beh.

Br. onder nr. 9-5 bur. van dit blad, Nooitgedacht 3, postbus 244, 3700 AE Zeist.

✱ Plaats uw familieberichten in dit blad! ✱

Opbouw heeft niet altijd gelijk

Het gaat erom dat er nagedacht wordt.

Dat wil ik zien!

Stuur mij

☐ kennismakingsnummers

☐ abonnement f 50,— per jaar.

naam

adres

woonplaats

Te sturen naar Administratie 'Opbouw', Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum

Probeer het ook eens.